

ИЗВЕШТАЈ О ПРЕГЛЕДУ И ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ
„Језичке идеологије у женској бразилској дијаспори у Србији:
интердисциплинарна перспектива“ Младена Ћирића

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовано комисију:

Комисију је именовало Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду на седници од 24.04.2018.

2. Састав комисије:

Менторка: др Ана Кузмановић Јовановић, ванредна професорка, Филолошки факултет Универзитета у Београду

Ужа научна област: наука о језику, хиспанска лингвистика

Датум избора у звање: 14.06.2016.

др Ивана Вучина Симовић, ванредна професорка, Филолошки факултет Универзитета у Београду

Ужа научна област: наука о језику, хиспанска лингвистика

Датум избора у звање: 25.10.2016.

др Марија Мандић, виша научна сарадница, Балканолошки институт САНУ

Ужа научна област: хуманистичке науке - лингвистика

Датум избора у звање: 27.01.2017.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име, име једног родитеља, презиме	Младен, Иван, Ћирић
Датум, општина, Република рођења	14.9.1984, Алексинац, Србија
Наслов магистарске тезе	/
Датум и место одбране маг. тезе	/
Научна област из које је стечено академско звање магистра наука	/

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Језичке идеологије у женској бразилској дијаспори у Србији:
интердисциплинарна перспектива

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација Младена Ћирића обухвата 228 нумерисаних штампаних страна стандардног формата и подељена је на следећа поглавља: 1. Уводне напомене и представљање структуре рада (стр. 1–7); 2. Предмет, циљеви и хипотезе истраживања (7–37); 3. Узорак истраживања (38–46); 4. Теоријски оквир и појмовно-терминолошки апарат истраживања (47–67); 5. Методологија истраживања и истраживачке технике

(68–75); 6. Доминантне језичке идеологије у Србији и у Бразилу (76–90); 7. Когнитивнолингвистичка анализа грађе (91–130); 8. Критичка социolingвистичка анализа грађе (131–162); 9. Закључна разматрања (163–166); 10. Библиографија (167–181). Након ових поглавља аутор прилаже транскрипте делова снимљеног материјала (182–224), биографију (225), Изјаву о ауторству (226), Изјаву о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада (227) и Изјаву о коришћењу (228). Нумерисаним странама претходне насловна страна на српском, енглеском и руском језику, страна са подацима о менторки и чланицама комисије, изјаве захвалности, сажетак и кључне речи на српском, енглеском и руском језику и садржај.

У **првом** поглављу аутор најпре износи неколико напомена о конструкту језичких идеологија. Истиче се да су оне присутне у свим друштвима и да у њима утичу на језичко понашање њихових припадника и припадница, преносећи се, репродукујући се и/или мењајући се често сасвим имплицитно, али и експлицитно, кроз јавни дискурс или изношење индивидуалних ставова према језику. Аутор констатује да је због тога проучавање ставова према језику један од погодних начина да се у одређеној друштвеној групи идентификују преовлађујуће језичке идеологије, најављујући да ће од те повезаности ставова и идеологија поћи и у свом истраживању. Он затим истиче да се језичке идеологије никад не тичу само језика, него да су повезане са друштвеним поретком и расподелом моћи у друштву, као и да имају своју појмовну основу, која се, између осталог, огледа у метафорички заснованом изражавању ставова према језику. Због друштвене и појмовне основе језичких идеологија, односно због идеолошке димензије појмовних метафора за концептуализацију језика, аутор се опредељује за интердисциплинарни приступ предмету истраживања, који обједињује елементе критичке социolingвистике и когнитивне лингвистике. У наставку уводног поглавља аутор наводи и укратко образлаже предмет истраживања – језичке идеологије у женској бразилској дијаспори у Србији. Потом се најављује и укратко описује садржина свих наредних поглавља рада. На крају првог поглавља аутор се осврће на употребу назива језичких варијетета који ће бити коришћени у раду.

Друго поглавље има следеће одељке:

2.1. *Предмет истраживања.* У овом одељку аутор дефинише и образлаже предмет истраживања – језичке идеологије Бразилки (изворних говорница португалског језика) које су у браку или регистрованој ванбрачној заједници са Србима (изворним говорницима српског језика) у Србији. У посебним пододељцима указује се на потребу проучавања језичких идеологија односно женске бразилске дијаспоре у Србији. Позивајући се на досадашња релевантна истраживања језичких идеологија, аутор истиче њихову свеprisутност и утицај на језичко понашање говорника и говорница, њихову повезаност са односима моћи у друштву, као и њихову појмовну основу, која је повезана са метафоричком концептуализацијом језика. Што се тиче женске бразилске дијаспоре у Србији, аутор излаже неколико разлога за њено проучавање, међу којима се издвајају њена досадашња неистраженост и могући утицај родне перспективе на језичке идеологије. У посебном пододељку аутор образлаже употребу термина *дијаспора* у формулацији предмета истраживања.

2.2. *Истраженост теме.* У овом одељку аутор најпре констатује да иако женска бразилска дијаспора у Србији досад није била предмет научних истраживања, поједини њени аспекти и појаве с њом повезане и узете у обзир у овом истраживању јесу биле проучаване и у лингвистици и у другим друштвеним и хуманистичким дисциплинама. У посебним пододељцима излаже се преглед истражености бразилске дијаспоре у свету, релевантних истраживања језичке идеологије у свету и у Србији,

ставова према језику и когнитивнолингвистичких истраживања концептуализације језика.

2.3. *Циљеви истраживања.* Аутор у овом одељку наводи да истраживање има за циљ да одговори на следећа питања: Како се метафорички концептуализују српски и португалски језик, као и њима сродни појмови, међу говорницама португалског језика из Бразила у браку или ванбрачној заједници са говорницима српског у Србији?; Које појмовне метафоре леже у основи ставова према језику међу тим говорницама?; Има ли разлика између метафоричке концептуализације португалског и српског језика у испитиваној групи?; Какве се језичке идеологије одражавају кроз идентификоване метафоричке представе?; Да ли те језичке идеологије корелирају, и у којој мери, са језичким идеологијама преовлађујућим у српском и бразилском друштву?; Шта су шире импликације идентификованих метафоричких представа односно језичких идеологија?; Како се оне одражавају на свеукупан живот говорница из испитиване групе?; Може ли се предвидети замена португалског језика српским у испитиваној групи односно у следећој генерацији Бразилаца и Бразилки у Србији?

2.4. *Хипотезе истраживања.* У овом одељку аутор формулише три хипотезе истраживања: 1. Припаднице испитиване групе формирају своје ставове према португалском и српском језику на основу доминантних језичких идеологија у Србији и у Бразилу (додаје се и потхипотеза 1а. На то формирање највише утиче стандарднојезичка идеологија); 2. Због неких својих ставова припаднице испитиване групе имају потешкоћа на путу ка потпуној интеграцији у српско друштво и успешном животу у Србији; 3. Припаднице испитиване групе не теже замени португалског језика српским у властитом случају, али потомство подстичу (или то намеравају да чине када га буду имале) управо на ту замену, или барем на билингвизам у коме би српски био доминантан језик.

Треће поглавље бави се узорком истраживања и има следеће одељке:

3.1. *Бразилска дијаспора у свету.* У овом одељку аутор наводи податке о броју и просторној размештености Бразилаца и Бразилки у свету, као и њихов преовлађујући друштвени профил, на основу резултата студија из области друштвених и хуманистичких наука које су се бавиле бразилском дијаспором.

3.2. *Бразилска дијаспора у Србији.* У овом одељку аутор износи статистичке податке о броју припадника и припадница и структури бразилске дијаспоре у Србији. Наводи се да према најрецентнијим подацима у Србији живи 77 бразилских држављана и 93 бразилске држављанке, од којих се 54 налази у егзогамним заједницама са Србима. Закључује се да је ова појединачна група Бразилки доминантна у односу у бразилској дијаспори у Србији, за разлику од неких других, већих и досад добро истражених бразилских дијаспоричних група у свету.

3.3. *Структура узорка истраживања.* Аутор у овом одељку наводи да узорак за истраживање чини петнаест испитаница, од којих је дванаест у браку, а три у регистрованој ванбрачној заједници са Србима. Све испитанице су изворне говорнице бразилског португалског језика, али потичу из различитих делова Бразила, различитих су генерација, образовних профила, занимања и радних статуса, а и њихови датуми досељавања у Србију такође се разликују. Аутор на основу ових варијабли описује друштвени профил узорка истраживања и посебно се задржава на његовом језичком и социolingвистичком профилу, констатујући да мањи број испитаница говори српски језик, али и да све оне намеравају да га уче и/или усаврше.

Четврто поглавље односи се на теоријски оквир и појмовно-терминолошки апарат истраживања и подељено је на следеће одељке:

4.1. *Теоријски оквир когнитивне лингвистике.* Изневши основне претпоставке когнитивне лингвистике, а посебно начин на који се у њој сагледава језик, аутор у овом

одељку, у посебним пододељцима, наводи и образлаже основне теоријске постулате когнитивне лингвистике: теорију прототипске категоризације, концепт значења у когнитивној лингвистици, претпоставку о утеловљености значења и основне механизме стварања значења, конкретно – појмовну метафору, појмовну метонимију и појмовно обједињавање.

4.2. *Теоријски оквир критичке социолингвистике.* Будући да се критичка социолингвистика бави реинтерпретацијом резултата традиционалних проучавања односа језика и друштва, аутор најпре у посебном пододељку излаже кратак историјат социолингвистике. Затим се, у следећем пододељку, наводе основни теоријски постулати критичке социолингвистике, уз посебан осврт на њено релативизовање и критичко сагледавање свих традиционалних друштвено-језичких појава и усмереност на однос између језичких форми и друштвених норми које утичу на расподелу моћи у говорној заједници.

4.3. *Пристап: спој когнитивне лингвистике и критичке социолингвистике.* Аутор у овом одељку указује на комплементарност теоријско-методолошких оквира когнитивне лингвистике и критичке социолингвистике и излаже преглед досадашњих истраживања језика која су објединила или комбиновала поједине њихове елементе. Посебно се истичу критичка анализа метафоре и концепт метафоричког уоквиривања. Аутор наводи да за потребе свог истраживања прихвата становиште да појмовна метафора представља спону између језика, појмовног система и идеологије и да, као таква, може утицати на структурирање друштвеног искуства.

4.4. *Основни појмови коришћени у истраживању.* На основу теоријско-методолошких оквира за које се определио, аутор у овом одељку даје виђења и/или дефиниције основних појмова које користи у истраживању, конкретно – језика, ставова према језику, језичких идеологија, језичке политике и планирања и одржавања/замене језика.

Пето поглавље представља методологију истраживања и истраживачке технике, а састоји се из следећих одељака:

5.1. *Прикупљање грађе за истраживање.* Аутор у овом одељку наводи да грађу за истраживање чини укупно тридесет сати снимљеног материјала, од чега приближно двадесет и три сата чине индивидуални полуструктурирани интервјуи са испитаницама, док око седам сати чине спонтани разговори између две или више испитаница и истраживача. Потом се образлажу начини на који су интервјуи и разговори вођени и структурирани, теме о којима се разговарало, стратегије добијања одговарајућих информација од испитаница и остали релевантни аспекти ове истраживачке технике.

5.2. *Транскрипција снимљеног материјала.* У овом одељку аутор образлаже принципе по којима је снимљени материјал транскрибован и излаже списак симбола које користи у транскрипцима.

5.3. *Методологија когнитивнолингвистичке анализе појмовних метафора.* У овом одељку аутор образлаже и илуструје примером Процедуру за идентификовање метафора (MIP), први експлицитно формулисан и систематичан метод за когнитивнолингвистичку анализу метафоричких израза.

5.4. *Квалитативна анализа.* Овај одељак посвећен је основним одликама квалитативне анализе, посебно у оној њеној верзији која се примењује у критички оријентисаним истраживањима језика. Аутор се задржава на следећим одликама ове методологије: субјективан однос истраживача или истраживачице према предмету; критичка свест истраживача или истраживачице; друштвена контекстуализованост истраживања, уз свест о варијабилности контекста; дијалошка перспектива; индукција

и свест о ограничености резултата на одређену област; детаљни описи и интерпретације; усмереност на решавање реалних проблема.

У **шестом** поглављу аутор се бави идентификовањем и поређењем доминантних језичких идеологија у Србији и у Бразилу, будући да је једна од хипотеза истраживања да оне утичу на формирање ставова према језику испитаница. Поглавље је подељено на следеће одељке:

6.1. *Доминантне језичке идеологије у Србији.* У овом одељку аутор даје преглед критички усмерених истраживања језичких идеологија у Србији и међу припадницима и припадницама српске дијаспоре. На основу резултата тих истраживања аутор закључује да националистички културни модел језичке стандардизације и стандарднојезичка идеологија утичу на велики број области у вези са језиком, а последично и на читаво српско друштво.

6.2. *Доминантне језичке идеологије у Бразилу.* У овом одељку аутор се најпре осврће на историју језичке политике и планирања у лузофоном свету, а потом излаже преглед критички усмерених лингвистичких и социолингвистичких студија језичке ситуације у Бразилу. Закључак који произилази из резултата тих студија указује на то да су и у бразилском друштву доминантни националистички модел језичке стандардизације и стандарднојезичка идеологија.

6.3. *Доминантне језичке идеологије: поређење Србије и Бразила.* Упоредивши идентификоване доминантне језичке идеологије у српском и бразилском друштву, аутор закључује да између њих нема суштинских разлика, већ да се оне испољавају у различитим степенима. Бразилско друштво, наиме, под јачим је утицајем националистичког модела стандардизације и стандарднојезичке идеологије, што доводи до диглосије и готово потпуног занемаривања језичке разноликости, како унутар самог бразилског португалског језика, тако и у оквиру бразилске друштвене вишејезичности.

Седмо поглавље доноси резултате когнитивнолингвистичке анализе грађе и подељено је на следеће одељке:

7.1. *Метафоричка концептуализација појма ЈЕЗИКА.* У овом одељку аутор анализира концептуализацију општијег појма ЈЕЗИКА метафорички изражену кроз ставове испитаница према том појму и идентификује појмовне метафоре ЈЕЗИК ЈЕ ПРЕДМЕТ, ЈЕЗИК ЈЕ ПОСЕДОВАН ЕНТИТЕТ, ЈЕЗИК ЈЕ ВРЕДАН РЕСУРС и ЈЕЗИК ЈЕ СРЕДСТВО, а упут бележи и две појмовне метафоре за концептуализацију учења језика.

7.2. *Метафоричка концептуализација појма ПОРТУГАЛСКОГ ЈЕЗИКА.* У овом одељку аутор бележи изворне домене помоћу којих испитанице концептуализују појам ПОРТУГАЛСКОГ ЈЕЗИКА: ПОСЕДОВАН ЕНТИТЕТ и ВРЕДАН РЕСУРС. Аутор идентификује и метафорички изражене негативне ставове према нестандардним варијететима португалског и тумачи их помоћу изворних домена ВЕРТИКАЛНОСТИ односно МЕШАЊА.

7.3. *Метафоричка концептуализација појма СРПСКОГ ЈЕЗИКА.* У овом одељку аутор излаже резултате анализе метафоричких представа испитаница о српском језику. Такође се наводе изворни домени СРЕДСТВО и ВРЕДАН РЕСУРС, али се идентификују и појмовне метафоре које испитанице користе за концептуализацију неких структурних одлика српског: СРПСКИ ЈЕЗИК ЈЕ ТВРД ПРЕДМЕТ, СРПСКИ ЈЕЗИК ЈЕ ОШТАР ПРЕДМЕТ и СРПСКИ ЈЕЗИК ЈЕ ЛУДИЛО.

7.4. *Метафоричка концептуализација појмова ЕНГЛЕСКОГ и ШПАНСКОГ ЈЕЗИКА.* У овом одељку аутор се осврће на метафорички уобличене ставове испитаница према неким другим језичким варијететима које су оне споменуле у интервјуима и разговорима. У питању су енглески и шпански језик, који се концептуализују као ВРЕДАН РЕСУРС. Бележи се и један неуобичајен пример концептуализације шпанског који аутор анализира помоћу механизма појмовног обједињавања.

7.5. *Закључак.* У завршном одељку седмог поглавља аутор резимира и систематизује резултате когнитивнолингвистичке анализе грађе, повезујући идентификоване појмовне метафоре са језичким идеологијама преовлађујућим у српском и бразилском друштву.

У **осмом** поглављу аутор излаже резултате критичке социолингвистичке анализе грађе. Поглавље се састоји из следећих одељака:

8.1. *Ставови испитаница према португалском језику.* У овом одељку аутор бележи и позитивне и негативне ставове испитаница према њиховом матерњем варијетету. Позитивни ставови су исказани у контексту комуникације са осталим припадницима и припадницама бразилске дијаспоре у Србији. Негативни ставови усмерени су на структуру стандардног варијетета португалског језика и потешкоће које су испитанице имале при њеном усвајању кроз формално образовање.

8.2. *Ставови испитаница према српском језику.* Аутор у овом одељку идентификује позитивне ставове испитаница према српском језику изречене у контексту важности овладавања њиме за успешан живот у Србији. Забележени су, међутим, и бројни негативни ставови, који се првенствено односе на фонолошку и морфосинтаксичку структуру српског језика, са чијим усвајањем испитанице имају доста потешкоћа. Поједини негативни ставови испитаница односе се на варијетете српског језика из јужне Србије.

8.3. *Ставови испитаница према осталим језицима.* Аутор се у овом одељку осврће на ставове испитаница према другим споменутим језицима – енглеском, шпанском и немачком. О тим варијететима су испитанице изнеле позитивне ставове, који су у вези са њиховим глобалним престижом. Аутор бележи и негативне ставове према енглеском које је једна испитаница исказала расправљајући о његовом утицају на српски.

У одељцима који следе (8.4. *Употреба језика у домену породице*; 8.5. *Употреба језика у домену личних друштвених мрежа*; 8.6. *Употреба језика у домену јавности*; 8.7. *Употреба језика у домену посла*; 8.8. *Употреба језика у домену образовања*; 8.9. *Употреба језика у доменима културе, забаве и религије*) аутор анализира одговоре испитаница на питања о употреби језика у појединим доменима и закључује да оне у већини њих користе португалски, потом енглески, и тек напоследку српски језик. На основу одговора испитаница аутор идентификује домене који делују у правцу одржавања португалског језика, као и оне који би могли да делују у правцу његове замене српским.

8.10. *Закључак.* У последњем одељку осмог поглавља аутор резимира и систематизује резултате критичке социолингвистичке анализе грађе, повезујући ставове испитаница према језику и употреби језика у одређеним доменима са језичким идеологијама. Износи се и констатација да се женска бразилска дијаспора у Србији налази на прелазу фазе једнојезичности одраслих имигранткиња прве генерације и њихове двојезичности уз ограничену компетенцију у већинском језику.

Девето поглавље представља закључна разматрања, уз осврт на могуће ограничавајуће аспекте истраживања, који се пре свега односе на одабир само припадница бразилске дијаспоре у Србији за његов узорак. Аутор на крају износи и тврдњу да има и других релевантних питања женске бразилске дијаспоре у Србији која би требало да буду проучавана у даљим, другачије конципираним истраживањима.

Десето поглавље представља списак од 205 библиографских јединица које је аутор користио за истраживање.

У **првом** поглављу овог истраживања аутор нас најпре упознаје са предметом и циљевима истраживања и представља структуру рада. Истиче да је посебна вредност ове тезе у томе што ниједан аспект бразилске дијаспоре у Србији није до сада истражен. Будући да дијаспоре у савременом свету постају све више правило, броји елементи ових заједница од потенцијалног су значаја за разумевања различитих тенденција у модерним друштвима. Аутор посебно образлаже свој специфични избор корпуса, где су издвојене припаднице ове дијаспоре од њених припадника. Њихове језичке идеологије могу указивати не само на њихово језичко понашање, већ могу бити и од помоћи у предикцији одржавања језика у наредним генерацијама. У том аспекту лежи посебан значај ове дисертације. Осим тога, аутор нас одмах упознаје и са интердисциплинарним приступом примењеним у истраживању и унапред наводи неке од разлога који су га довели до таквог избора методологије.

У **другом** поглављу дисертације, аутор се детаљно бави самим предметом истраживања, образлажући различите изборе које је током рада направио. Посебно се фокусира на важност феномена језичких идеологија и наводи чиниоце који су довели до тога да га проучава баш на примеру бразилске женске дијаспоре у Србији. Веома детаљно представља истраженост различитих елемената релевантних за ово истраживање: бразилску дијаспору, језичке идеологије, ставове према језику, као и когнитивнолингвистичка истраживања језика. Затим у логичном следу наводи циљеве и хипотезе свог рада, на основу којих је јасна универзалност на коју претендују његови резултати, упркос строго ограниченом и јасно дефинисаном корпусу.

Треће поглавље посвећено је самом корпусу, његовој структури и факторима одабира узорка. Аутор се најпре бави бразилском дијаспором у свету (чији су различити елементи веома подробно истраживани), а затим истом овом дијаспором у Србији. Како је ова дисертација пионирско истраживање везано за ту мањинску групу у нашој земљи, јасан је њен значај за будућа истраживања исте дијаспоре како у Србији, тако и глобално.

Четврто, уједно и најдуже, поглавље посвећено је образложењу теоријског оквира и појмовно-термиолошког апарата истраживања. Аутор веома јасно и убедљиво образлаже свој специфичан приступ проблему језичких идеологија у женској бразилској дијаспори у Србији. Обједињавање теоријских оквира когнитивне лингвистике и критичке социолингвистике правда чињеницом да сложени концепт језичких идеологија у себи спаја језички са друштвеним и појмовним нивоима структуре, због чега је неопходно "успостављање интердисциплинарне сарадње" (Ћирић, 2018: 47) у њиховом изучавању.

У **петом** поглављу аутор подробно излаже конкретне истраживачке технике којима се служио при истраживању. Најпре објашњава како је прикупљао грађу и транскрибовао снимљени материјал, а затим прелази на методологију когнитивнолингвистичке анализе појмовних метафора и образлаже свој избор квалитативне анализе добијених података.

Шесто поглавље посвећено је исцрпном представљању доминантних језичких идеологија у Србији и Бразилу. Ово поглавље је од кључног значаја за разумевање резултата овог истраживања, будући да је једна од главних хипотеза та да су језичке идеологије директно повезане са ставовима према одређеном језику (или језицима), а ти ставови су важан фактор у предикцији језичког понашања одређене популације (у овом случају, Бразилки у браку или ванбрачним везама у Србији).

Седмо и **осмо** поглавље јесу централни део рада, будући да се баве когнитивнолингвистичком (седмо), односно критичком социолингвистичком (осмо) анализом прикупљене грађе. Аутор веома методично приступа овом задатку. У седмом поглављу анализира све метафоре прикупљене у грађи а које се тичу

концептуализације најважнијих појмова за истраживане феномене: језик уопште, затим португалски, српски, као и енглески и шпански језик. Свака од уочених метафора је посебно наведена и анализирана у складу са претходно изложеним теоријским оквиром когнитивне лингвистике. На исти начин, уочавањем и контекстуализацијом конкретних примера у грађи, аутор анализира ставове испитаница према португалском, српском и осталим језицима, као и употребу различитих језика у различитим приватним и јавним доменима (породица, личне друштвене мреже, посао, јавност, образовање, забава и др.)

У закључним разматрањима, изнетим у **деветом** поглављу, аутор уједињује појединачне резултате истраживања које су дала когнитивнолингвистичка и социolingвистичка анализа, изнете у претходним поглављима. Поново је истакнут значај проучавања језичких идеологија не само у овој конкретној, бразилској дијаспори у Србији, већ генерално у дијаспоричним групама, које све више постају правило у савременом свету. Резултати истраживања су показали да испитанице формирају своје ставове према језику на основу доминантних језичких идеологија у Бразилу и Србији, а које аутор идентификује као "националистички модел језичке стандардизације" и "стандарднојезичку идеологију" (Ћирић, 2018: 164). Ове идеологије показале су се нарочито продуктивним у погледу формирања ставова према језику/ језицима, чиме је потврђена једна од почетних хипотеза истраживања. Ставови према језику могу бити, према другој хипотези, узрок потешкоћа у интеграцији испитаница у српско друштво, што је исто тако потврђено овим истраживањем. Према трећој хипотези, која је такође потврђена, испитанице не теже замени португалског језика српским у сопственом случају, али подстичу своје потомство на замену, или барем на билингвизам са српским као доминантним језиком. Посебно је значајно то што аутор истиче одређене елементе свог истраживања који би могле бити допуњени додатним истраживањима о бразилској дијаспори у Србији, или пак другачије конципирани, а све у циљу стицања нових увида у језичке идеологије и језичко понашање чланова дијаспоричних група и заједница.

Десето поглавље, тј. библиографија истраживања, јасно показује озбиљност и темељност с којима је аутор приступио раду на изради ове дисертације.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Ćirić, M. (2012). A situação sociolingüística atual do Padrão de Língua Portuguesa: algumas questões. Em: *Ecos da lusofonia. Quinze anos de Filologia Portuguesa na Universidade de Sófia Sveti Kliment Ohridski* (Y. Andreeva, V. Chergova, & D. Mangacheva, Eds.). 312–318. Sófia: Editora Universitária Sveti Kliment Ohridski.
2. Ćirić, M. (2017). Política e planejamento linguístico no mundo lusófono a partir da perspectiva dos modelos culturais de padronização linguística. En: *Identidad, movilidad y perspectivas de los estudios de lengua, literatura y cultura* (V. Dickov, Ed.), 71–91. Belgrado / Chieti – Pescara: Facultad de Filología de la Universidad de Belgrado / Departamento de Administración de Negocios de la Universidad “Gabriele d’Annunzio”.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Резултати истраживања показују да припаднице женске бразилске дијаспоре у Србији у браку или ванбрачној заједници са Србима формирају своје ставове према

језику на основу језичких идеологија које су доминантне у бразилском и српском друштву, која се у овом аспекту, како је аутор утврдио, не разликују суштински, већ само по степену испољавања. У питању су елементи националистичког културног модела језичке стандардизације и стандарднојезичка идеологија.

Дејство ових идеологија огледа се пре свега у негативним ставовима испитаница према нестандартним варијететима бразилског португалског језика и према неким структурним аспектима српског језика. Нестандардне варијетете португалског испитанице сагледавају као неподобне за употребу у писаном медијуму и јавној сфери, а метафорички их концептуализују као смештене ниже на вертикалној оси оријентације у односу на стандардни варијетет. Контактни феномен прекључивања кодова, који је уобичајен у мањинским етнојезичким групама, такође се у испитиваној групи негативно вреднује и метафорички се концептуализује као МЕШАВИНА, којој недостаје чистоћа, особина приписана стандардним варијететима у стандарднојезичким културама. На основу удаљености стандардног бразилског португалског од варијетета који је у раширеној употреби у Бразилу, испитанице су формирале уверење да је португалски језик тежак и да је његову граматику готово немогуће савладати. Ово уверење повезује се, често и унапред, са учењем српског језика, које се изједначава са савладавањем његових стандарднојезичких правила. Та правила испитанице доживљавају као тешко савладива и као девијацију у односу на нормално језичко понашање. Зато се српски језик метафорички концептуализује као ОШТАР или ТВРД ПРЕДМЕТ, када се профилишу његове фонолошке и фонотактичке одлике, односно као ЛУДИЛО, када се профилишу његове морфосинтаксичке одлике. Ови негативни ставови и њихове пратеће метафоричке представе такође су, како закључује аутор, резултат стандарднојезичке идеологије, која се у Бразилу систематски преноси кроз образовну ЈПП и лишава говорнике и говорнице бразилског португалског развоја свести о језичким разноликостима.

Аутор закључује да су негативни ставови према нестандартним варијететима из јужне Србије које су испитанице исказале расправљајући о властитом овладавању падежном променом као одликом стандардног српског језика последица идеологија у вези са тим варијететима које преовладавају и репродукују се у српском друштву. Њихову репродукцију преузеле су и испитанице овог истраживања, што аутор сматра очекиваним и образлаже присуством сличних идеологија према нестандартним варијететима у средини из које оне долазе.

И позитивне ставове испитаница према језику као општијем појму, односно према појединачним језичким варијететима, аутор тумачи као последицу доминантних језичких идеологија у Србији и у Бразилу. Концептуализација језика помоћу домена ПОСЕДОВАЊА на нивоу читаве говорне заједнице корелира са националистичким моделом језичке стандардизације, док употребна вредност језика, метафорички уобличена помоћу домена РЕСУРСА и СРЕДСТВА, произилази из идеолошких елемената западних капиталистичких друштава.

Идентификован утицај језичких идеологија које преовладавају у савременом бразилском и српском друштву на ставове према језику које су исказале испитанице потврђује хипотезу 1 од које је аутор пошао у истраживању. Стандарднојезичка идеологија показала се као нарочито продуктивна у том погледу, чиме је потврђена и хипотеза 1а.

Друга хипотеза коју је аутор формулисао на почетку истраживања подразумевала је да испитанице због неких својих ставова имају одређених потешкоћа на путу ка потпуној интеграцији у српско друштво и успешном животу у Србији. Аутор износи констатацију да негативни ставови према структурним одликама српског језика, формиран под утицајем стандарднојезичке идеологије, отежавају

испитаницама процес његовог усвајања и ограничавају њихову компетенцију у њему. Последично, оне формирају своје личне друштвене мреже ослањајући се првенствено на матерњи варијетет, а усмеравају се и на пословне и културне активности које се заснивају било на њему, било на раширенијим страним језицима. Такође, у неким аспектима сналажења у јавној сфери, нарочито у оквиру званичних институција, неопходна им је подршка говорника или говорница већинског варијетета.

Трећа хипотеза истраживања тицала се замене/одржавања језика. Аутор је претпоставио да испитанице не теже замени португалског језика српским у властитом случају, али да подстичу потомство (или намеравају да то чине када га буду добиле) управо на ту замену, или барем на билингвизам са српским као доминантним језиком. Анализа одговора испитаница на питања о употреби језика у разним доменима делимично је потврдила ову хипотезу. Испитанице у већини домена највише користе матерњи језик, тако да ти домени не делују у правцу његове замене. Што се пак тиче комуникације са децом, испитанице су већином одговориле да оне са њима углавном разговарају на португалском, а очеви на српском. Оне испитанице које још немају децу, изјавиле су да би волеле да она, ако их буду добиле, науче и српски и португалски језик, уз давање предности српском. У питању, дакле, није подстицање на замену језика, већ само на двојезичност у којој ће већински језик имати примат над матерњим. Узимајући у обзир чињеницу да партнер и партнерка међусобно у већини случајева комуницирају на португалском, аутор сматра оправданом вероватноћу одржавања португалског језика у следећој генерацији.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Кандидат Младен Ћирић је у свом докторском раду обрадио значајну тему, мало истраживану у српској академској средини. Посебно је значајна интердисциплинарна перспектива (критичке социолингвистике и когнитивне лингвистике) коју је одабрао за анализу језичких идеологија припадница женске бразилске дијаспоре у Србији, а која се показала као плодотворна и довела до нових сазнања о истраживаним феноменима. Резултати докторског рада на тему **Језичке идеологије у женској бразилској дијаспори у Србији: интердисциплинарна перспектива** готово у потпуности потврђују хипотезе од којих је аутор пошао у овом емпиријском истраживању, а које се тичу ставова испитаница према језицима (како матерњем, тако и језику нове средине), утицаја које ови ставови имају на постигнуће у учењу новог језика средине, као и предикција о замени језика у наредним генерацијама. Кандидат је веома зрело, детаљно и систематично приступио анализи сложене материје, показујући изванредне способности формулисања стечених сазнања и формирања јасних, научно заснованих закључака и ставова.

IX ПРЕДЛОГ

Комисија препознаје вредност истрајног, савесног и темељног рада кандидата Младена Ћирића и предлаже Већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да рукопис под насловом „**Језичке идеологије у женској бразилској дијаспори у Србији: интердисциплинарна перспектива**“ прихвати као докторски рад који испуњава услове предвиђене законом, а да кандидата Младена Ћирића позове на усмену одбрану.

ЧЛАНИЦЕ КОМИСИЈЕ:

проф. др Ана Кузмановић-Јовановић, ванредна професорка

проф. др Ивана Вучина Симовић, ванредна професорка

др Марија Мандић, виша научна сарадница

У Београду, 21.5.2018.